

Om rokokomöbler och deras datering

af

Gustaf Upmark.

Rokokotidehvarfvet fullföljde de uppslag till kombination af de olika slagen af förvaringsmöbler, som hade framträdt redan under det närmast föregående tidehvarfvet, sen-barocken, och utbildade en serie i hvarandra öfvergående möbeltyper med skåpet och bordet som »flygelmän». *Skåpen* försågos med byråliknande underdel och stundom äfven med snedklaff med sekretärinredning. *Byråarnas* vanligaste form var med tre ungefär lika stora lådor under slät skifva, men de försågos understundom äfven med snedklaff och sekretärinredning. Den tredje hufvudtypen, *sekretären*, kunde å ena sidan närma sig byrån och vara försedd med flera lådor under klaffen, så att benen blefvo ganska korta, å andra sidan kunde den närma sig bordet och vara försedd med höga ben, urtagning i sargen och endast ett par smålådor vid sidorna. Den sista länken i denna serie bildar det plana *bordet* med mer eller mindre låg sarg med eller utan lådor.

Våra bilder visa några prof på dessa olika slag af möbler, hämtade ur Nordiska Museets samlingar och alla tillhörande den tid, 1750—1770-talet, under hvilken rokokoformerna voro de herskande på möbelkonstens och i allmänhet på konstslöjdens område.

För en exakt datering af möblerna är man icke så gynnsamt ställd som i fråga om t. ex. den inhemska keramikens eller guldsmedskonstens alster, hvilka som bekant tack vare sina utförliga signaturer, dateringar och årsbokstäfver i de allra flesta fall kunna

dateras på året. Inom snickarämbetena ställde man sig icke lika noggrannt till efterrättelse de klara och tydliga bestämmelserna i allmänna skråordningen angående skyldigheten för mästarne att förse sina tillverkningar med stämpel. Denna skyldighet, som finnes redan i den första tryckta skråordningen af år 1669 och som återupprepas i den under hela 1700-talet gällande 1720 års skråordning, innebar visserligen endast, att tillverkningarna skulle stämplas med mästarens namn eller initialer, och innehöll intet om datering, men hade alla mästare ställt sig skyldigheten till efterrättelse, skulle man ju haft goda hållpunkter för dateringen, när man känner de år, mellan hvilka mästarne voro verksamma. Så skedde emellertid icke; de osignerade möblernas antal är vida större än de signerades. Hvad Stockholm angår, där ju säkerligen landets skickligaste och mest produktive snickarmästare funnos, så har man i snickarämbetets bevarade protokoll en god ledning. En förteckning öfver mästare i Stockholms snickarämbete, 1688—1800 finnes utarbetad af dr J. Böttiger och tryckt som bilaga till hans monografi öfver den gustavianske hofsnickaren Georg Haupt.¹ Här finnes angifvet det år, då hvarje mästare vann mästerskap samt i de flesta fall också när han slutade.

Andra hållpunkter för signerade möblers datering erbjuda ett par förordningar, den ena af år 1759, den andra af år 1768. År 1759 anbefalldes Kungl. Maj:t »att handtverkarne i allmänhet måtte åläggas att hvar för sig teckna alla sina tillverkningar med egen stämpel» och att ostämplade föremål skulle konfiskeras. Man torde på grund af detta extraordinarie inskräpande af stämplingsskyldigheten hafva rätt att antaga, att denna blifvit något allmännare iakttagen under den närmast följande tiden. Det öfvervägande flertalet af i Nordiska Museet

befintliga signerade rokokomöbler härrör också från mästare, som voro verksamma under tiden efter 1759. År 1768 den 25 november påbjöds, att Stockholms snickarämbetes egen stämpel, fig. 1, skulle sättas bredvid mästarstämpeln.

Fig. 1. Möbler, som bära denna stämpel, kunna naturligen ej vara äldre än från år 1768, men å andra sidan får man icke tro,

¹ Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen 1902, Stockholm 1901.

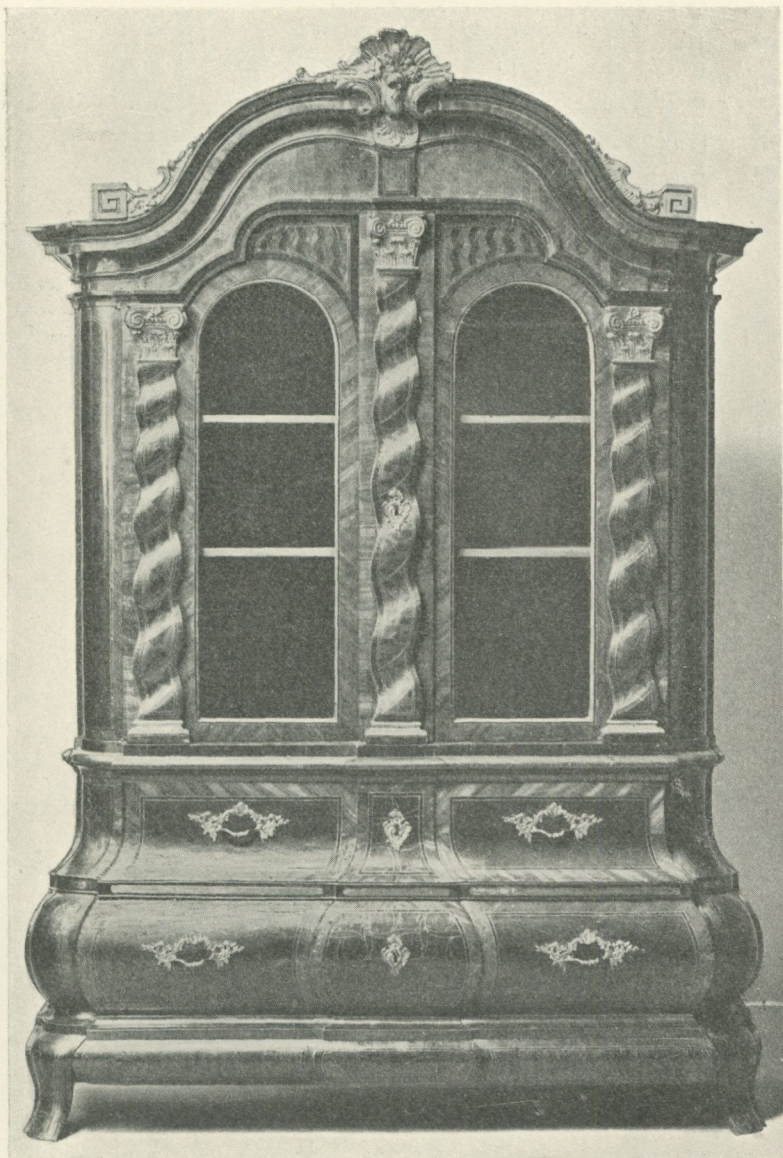

Fig. 2. Skåp. H. 2,46 m., br. 1,7 m., dj. 0,7 m. N. M. 74595.

att möbler, som sakna nämnda stämpel, med nödvändighet måste anses äldre. Icke heller åsättandet af ämbetsstämpeln iakttogs med någon större konsekvens, oaktadt mästarne ju borde hafva funnit med sin fördel förenligt att låta stämpla sina tillverkningar och därigenom skydda sig för intrång af fuskare.

Man torde komma sanningen närmast, om man antager, att användningen af ämbetsstämpeln var lifligast under årtiondet närmast efter påbudets utfärdande. Signerade rokokomöbler äro därför i allmänhet att hänföra till tiden efter 1759. Äro de försedda med ämbetsstämpel, tillhöra de tiden efter 1768. Under hela 1770-talet voro nog rokokoformerna ännu populära, men redan under detta årtionde började de efterhand att undanträngas af den gustavianska stilrikthetens mera rätliniga och smäckra former. 1770-talet utgör i detta afseende en intressant öfvergångsperiod, och den blandning af rokoko och gustavianska stilelement på samma föremål, som stundom kan iakttagas, är i och för sig datering nog.

Det här afbildade skåpet, fig. 2, det enda rokokoskåp Nordiska Museet äger, är försedt med den förutnämnda Stockholms snickar-ämbetes stämpel, se ofvan, anbragt i botten af andra lådan. Lådorna äro tre till antalet, i det att äfven den nedersta vulsten mellan de korta benen innehåller en låda, ehuru utan handtag eller nyckelskylt. Skåpet är utfördt af fur, faneradt och inlagdt med jakaranda och rosenträ; inredningen är delvis af ek. De tre pilasterkapitälerna, förgyllda liksom de skulpterade ornamenten på krönet, äro af björk. Under den tid, hvarom här är fråga, var det vanligt, att den, som ville blifva mästare i Stockholms snickar-ämbete, som mästestycke skulle utföra bland annat ett kabinettskåp »med tre columner». Nordiska Museets skåp är möjligen ett sådant. På grund af den ofvannämnda stämpelns förekomst måste skåpet dateras till tiden efter 1768.

Som prof på den vanligast förekommande byråtypen afbildas här tvenne byrårar, representerande de två slag af »fasadbehandling» som förekomma. Den förra, fig 3, har framsidan tydligt indelad i tre afdelningar efter de tre lådorna, som skiljas åt genom beslagslister af förgylld brons. Hvarje låda har sedan sin nyckelskylt och

sina två handtag, hörnpartierna markeras af rika kraftiga beslag, och å möbelns »gaflar» är den del, som motsvarar den öfversta lådan, behandlad som ett öfverstycke till det stora med ett väldigt midtbeslag försedda nedre fältet, motsvarande de två nedre lådorna.

Fig. 3. Byrå. Sign. af C. L. Neijbert.
H. 0.85 m., br. 1.35 m., dj. 0.635 m. N. M. 47.799.

Skifvan är af grågrön svensk marmor och virket är fur, faneradt med jakaranda och rosenträ. Byrån är å baksidan signerad med en stämpel med bokstäfverna C L N, hvilka utvisa, att den är gjord af snickarmästaren C. L. Neijbert, som blef mästare i Stockholm 1756 och torde hafva affidit 1798. Fig. 4.

C. L. N.

Fig. 4.

Den andra här afbildade byrån, fig. 5, har hela fasaden behandlad som ett enda fält inramadt af rika rokokobeslag; genom ett slags afsats är dock äfven här den öfversta lådan behandlad som ett öfverstycke. Hörnen markeras af stora beslag, men sidorna sakna dylika. Möjligen hafva beslag en gång funnits dels på de främre fötterna, dels på sargens ned mot golvet skjutande midtstycke.

Virket är äfven här furu med faner af jakaranda och rosenträ, den vanligast förekommande kombinationen under denna tid. Marketeriet, i rutverk, bildar här ett mönster som är fullständigt oberoende af de rika beslagen. I andra mera genomtänkt komponerade byråar

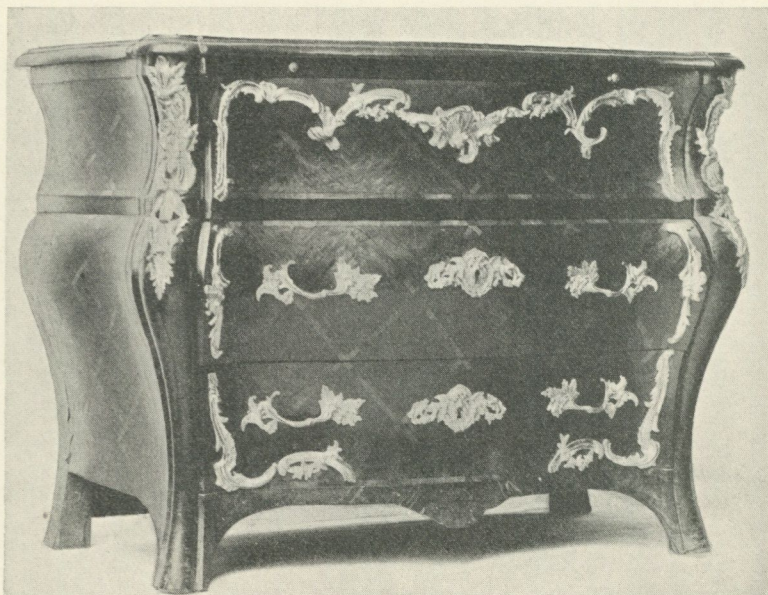

Fig. 5. Byrå. Sign. af Linning. H. 0,845 m., br. 1,11 m., dj. 0,58 m. N. M. 34. 690.

af den sistnämnda typen har marketeriets mönster bragts att öfverensstämma med beslagen, så att beslagsramverket hvilar på en redan i träet antydd inramning af möbelns framsida. Så t. ex. i

af Linning 1760.

Fig. 6.

fig. 6; den sista siffran i årtalet är tyvärr oläslig. Möbeln är tillverkad i Stockholm på 1760-talet af Kristian Linning, som blef mästare 1744 och dog 1779.

den nedan afbildade sekretären eller skrifbyrån fig. 7. Den här ifråvarande byrå är i öfversta lådan signerad med bläck: af Linning 1760.,

Sekretärerna visa öfvergångsformer från den med snedklaff försedda byrån, fig. 7, till sekretären med två lådor och höga ben, fig. 8, samt slutligen till det med klaff försedda bordet. — Skrifbyrån, fig. 7, har en fasadbehandling af samma hufvudtyp som

Fig. 7. Skrifbyrå. Sign. af N. Köhler. H. 1.09 m., br. 1.19 m., dj. 0.60 m. N. M. 58. 536.

den i fig. 5 afbildade byrån med hela framsidan inramad af beslag, hvilka dock här äro af en spensligare, elegantare form och hvila på ett äfven i träet genom inläggning markeradt ramverk. De starkt framskjutande kölformiga hörnen hafva beslag upptill och nedtill. Ofvanför den öfversta lådan finnes en tunn skifliknande låda med små knappformiga handtag, användbar både till förvaringsrum och till stöd för skrifklaffen, när denna öppnas och nedfälls i horisontal riktning. Klaffinredningen är af valnöt och försedd med en liten midtdörr omgifven af grupper af smålådor. På öfversta lådans kant är inbränd en stämpel med bokstäfverna **NK** enligt uppgift betecknande snickaren Nils Köhler i Stock- **NK** holm, hvilken

icke tyckes hafva tillhört snickarämbetet. Jämte denna möbel äger Nordiska Museet en vanlig rokokobyrå och en sekretär på höga ben, försedda med samma signatur.

Den egentliga sekretären, hvarå den i fig. 8 afbildade är ett prof, är ett mellanting mellan byrå och bord; de höga svängda benen upp-

Fig. 8. Sekretär. Sign. af P. Gyllenberg.
H. 1,14 m., br. 0,99 m., dj. 0,56 m. N. M. 43.599.

bära en »kropp» med två lådor samt därofvan en med snedklaff försedd uppsats och klaff. Denna möbel är utförd i fur, fanerad och inlagd med valnöt och jakaranda; beslag saknas så när som på nödiga nyckelskyltar och handtag. Å öfre lådans kant läsas bokstäfverna

PGB samt den förutnämnda Stockholms snickarämbetes stämpel. Petter Gyllenberg (Gyllen Berg) blef mästare i Stockholm 1767; ämbetsstämpeln antyder, att denna möbel tillverkats efter 1768.

Ännu närmare bordet står den synnerligen eleganta sekretär, fig. 9, som enligt uppgift tillhört hertig Fredrik Adolf. Sargen är urtagen å midten och innehåller tre och tre smålådor i två etager, ofvanför dessa finnas tvenne utdragbara lister, som

Fig. 9. Sekretär. Sign. af Lars Nordin.

H. 1,04 m., br. 1,14 m., dj. 0,61 m. N. M. 47.416.

tjäna till stöd för klaffen, när den nedfälls. Materialet är det samma som i flera af de föregående möblerna, fur faneradt och inlagdt med jakaranda och rosenträ.

Möbeln, som utmärker sig för sin eleganta form och den diskreta användningen af bronsbeslag, är å bak-

LNORDIN

Fig. 10.

sidan signerad af Lars Nordin, snickarmästare i Stockholm år 1752, död 1786. Fig. 10.

Den sista möbeltypen i denna serie är det med plan skifva försedda bordet, hvaraf naturligen flera för olika ändamål afsedda arter finnas. Det nedan afbildade bordet, fig. 11, af fur med faner af jakaranda och rosenträ, är ett ritbord med höj- och sänkbar skifva.

LV

Fig. 12.

Kr. D. H.

Fig. 13.

Det är å undersidan stämpladt med drottning Lovisa Ulrikas monogram, fig. 12, och bokstäfverna Kr. D. H. (= Kronan Drottningholm) under kunglig krona, fig. 13. Jag har på annat ställe¹ framdragit några sannolikhetskäl för att

detta bord tillverkats på 1750-talet efter ritning af den bekante arkitekten Jean Eric Rehn.

¹ Svenska Slöjdföreningens tidskrift 1908, Sthlm 1908.

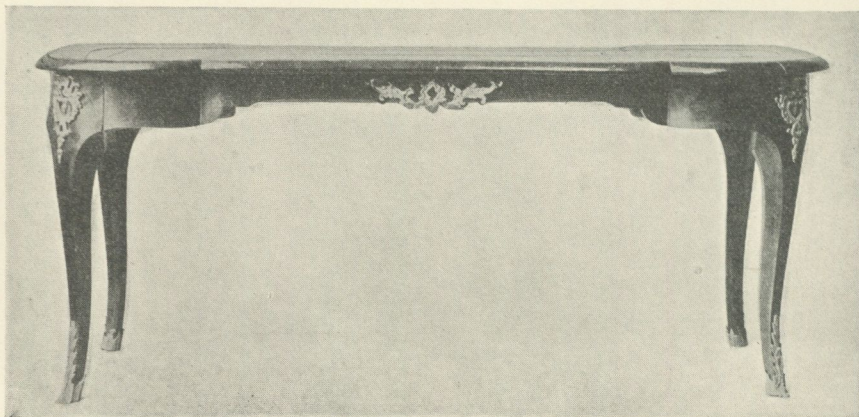

Fig. 11. Ritbord. H. 0,65 m., l. 1,55 m., br. 0,705 m. N. M. 105.177.